

ביאור הדף מסכת סנהדרין דף ל"ח

מספרת הגמרא שהיה מעשה שיהודה וחזקיה בני רבי חייא ישבו בסעודה לפני רבי ולא אמרו דבר, ואמר רבי למשרתיו שיתנו יין לילדים כדי שיאמרו משהו, ולאחר שהתבסמו אמרו שאין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל שנאמר בישעיה "והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל", ואמר להם רבי בניי קוצים אתם מטילים לי בעיניי, שהרי רבי היה הנשיא שבארץ ישראל, והשיב לו רבי חייא רבי אל ירע בעיניך, יין בגימטריא שבעים וסוד בגימטריא שבעים נכנס יין יצא סוד.

אמר ר' חסדא בשם מר עוקבא ויש אומרים שאמר ר' חסדא שדרש מרי בר מר, על הפסוק "בדניאל וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו", שלכאורה קשה וכי משום שצדיק ה' לכן "וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו", אלא שבאמת צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו כאשר עדיין גלות יכניה שגלתה קודם לכן לבבל קיימת, כיון שבגלות יכניה נאמר במלכים שגלו עמו "החרש והמסגר אלף", וחרש הכוונה לתלמידי חכמים שכיון שהם פותחים לדרוש בתורה הכל נעשו כחרשים, ומסגר הם תלמידי חכמים שכיון שסוגרים בהלכה שאינם יודעים תשובה לדבר, שוב אין לה פותחים אחרים, וכמה היו אלף, וכך לא נשתכחה תורה מגולי צדקיהו.

ועולא אמר שהחסד הוא במה שהקדים הקב"ה שתי שנים ל"ונושנתם", וכלומר שאם היה מתקיים בהם "ונושנתם בארץ" היה מתקיים בהם "כי אבוד תאבדון מהר" וכיון שהקדים הקב"ה שנתיים לשיעור הזמן של "ונושנתם" לא התקיים בהם "אבוד תאבדון מהר", ואמר ר' אחא בר יעקב שלומדים מדברי עולא ששיעור מהרה של הקב"ה הוא שמונה מאות וחמישים ושנים (שהיא גמטריא של ונושנתם), וכיון שהם גלו לאחר שמונה מאות וחמישים ולא התקיים בהם ונושנתם נחשב הדבר לחסד.

במשנה התבאר מדוע נברא האדם יחידי, כדי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא, ועוד טעמים שנברא העולם יחידי מפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך, וכדי שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים.

ומביאה הגמרא ברייתא שאומרת שאדם יחידי נברא כדי שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים, וטעם נוסף מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהיו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע, וטעם נוסף מפני המשפחות שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו, שהרי אפילו עכשיו שנברא יחיד משפחות מתגרות זו בזו, ואם היו נבראים שנים על אחת כמה וכמה. וטעם נוסף מפני הגזלנים ומפני החמסנים שיאמרו שקרקע זו הייתה של אבינו ולא של אביכם, והרי אפילו עכשיו שנברא יחידי גוזלים וחומסים נבראו שנים על אחת כמה וכמה.

במשנה הובא טעם נוסף מדוע נברא האדם יחידי כדי להגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומים זה לזה, אך מלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ולמרות זאת אין אחד מהן דומה לחבירו. ומביאה הגמרא ברייתא שאומרת שנברא האדם יחידי כדי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שכאשר אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומים זה לזה, אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו, שנא' באיוב "תתהפך כחומר חותם ויתייצבו כמו לבוש", והסיבה שבאמת אין פרצפיהן דומים זה לזה, כדי שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא, וכיון שהוא דומה לחבירו לא יוכלו להכחישו שנאמר באיוב "וימנע מרשעים אורם זרוע רמה תשבר".

ומביאה הגמרא ברייתא שהיה רבי מאיר אומר שבשלשה דברים אדם שונה מחבירו, בקול, במראה, ובדעת, בקול ובמראה משום ערוה, כדי שלא יתחלף לאישתו בלילה וביום, ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים, שלא ידע הגזלן מה בלב חבירו.

מביאה הגמרא ברייתא שאומרת שאדם נברא בערב שבת כדי שלא יהיו המינים אומרים שהוא היה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, וכדי שאם תזוז דעתו עליו אומר לו הקב"ה שאפילו יתוש קדמך במעשה בראשית, וטעם נוסף מביאה הברייתא שנברא בערב שבת כדי שיכנס למצוות שבת מיד, ועוד טעם כדי שיכנס לסעודה מיד. ומשל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה אחר כך הכניס אורחים, ולכן אף הקב"ה לאחר שהכין את העולם ברא את האדם. שנאמר במשלי "חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה, שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת".

ומבארת הגמרא ש"חכמת בנתה ביתה" זו מידתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה, ו"חצבה עמודיה שבעה" אלו שבעת ימי בראשית, ו"טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה" אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם, ו"שלחה נערותיה תקרא" זה אדם וחווה.

ועל הפסוק "על גפי מרומי קרת" הקשה רבה בר בר חנה שכתוב בהמשך הפסוקים "וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת" ולא על גפי. וביאר שבתחילה ישב האדם על גבוה וכשסרח נטרד וישב על כסא.

ועל הפסוק שם "מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו", מבאר ת הגמרא שאמר הקדוש ברוך הוא מי פתאו לאדם הראשון, האשה שהיא חסר לב אמרה לו שנאמר "נואף אשה חסר לב".

מביאה הגמרא ברייתא שאמר ר' מאיר שאדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר בתהילים "גלמי ראו עיניך" וגלמי הכוונה לכל העולם, שנאמר בזכריה "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ".

עמוד ב'

ואמר רב אושעיא בשם רב שאדם הראשון גופו היה מבבל וראשו מארץ ישראל, ואבריו משאר ארצות, ואמר ר' אחא שעגבותיו היו ממקום הנקרא אקרא דאגמא.

ואמר ר' יוחנן בר חנינא שהיום הוא שתיים עשרה שעות, וביום הראשון שנברא האדם היה הסדר כך, בשעה ראשונה הוצבר עפרו, ובשניה נעשה גולם, ובשלישית נמתחו אבריו, וברביעית מזרקה בו נשמה, ובחמישית עמד על רגליו, ובששית קרא שמות, ובשביעית מזדווגה לו חוה, ובשמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה כי נולדו קין והבל, ובתשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, ובעשירית סרח, ובאחת עשרה נידון על מה שחטא, ובשתיים עשרה נטרד והלך לו מגן עדן. שנאמר בתהילים "אדם ביקר בל ילין", וכלומר שלא לן בגן עדן.

ואמר רמי בר חמא שאין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לה כבהמה שנאמר שם בתהילים "נמשל כבהמות נדמו".

אמר רב יהודה בשם רב שבשעה שבקש הקב"ה לברוא את האדם, ברא את אחת של מלאכי השרת ואמר להם רצונכם נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו, ואמרו לפניו את הפסוק בתהילים רבש"ע "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", והושיט הקב"ה אצבעו קטנה ביניהן ושרפם. וכן כת שניה. וכשברא את שלישיית אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו, כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה, וכיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך, ואמר להן את הפסוק בישיעיה "ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא וגו'".

ואמר רב יהודה אמר רב שאדם הראשון היה מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר "למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים", וכיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו שנאמר בתהילים "אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך".

ור' אלעזר אמר שאדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר "למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים" וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחר וקדם צרתי וגו'" ואומרת הגמרא שאין סתירה בין הביאורים כי מהארץ עד לרקיע, ומקצה העולם ועד קצהו שניהם מידה אחת הם.

ואמר רב יהודה בשם רב שאדם הראשון היה מדבר בלשון ארמי שנאמר בתהילים אחרי הפסוק "גלמי ראו עיניך" "ולי מה יקרו רעיך קל" וגלמי זה בלשון ארמי.

ומה שנאמר "ולי מה יקרו רעיך קל" ביאר ריש לקיש שלומדים מהפסוק "זה ספר תולדות אדם" שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו, וכיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, ואמר "ולי מה יקרו רעיך קל".

ואמר רב יהודה בשם רב שאדם הראשון היה מין היה ונוטה לעבודת כוכבים, שנאמר "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה" וכלומר אן נטה לבך, ורבי יצחק אמר שאדם הראשון היה מושך בערלתו שנאמר בהושע "והמה כאדם עברו ברית" ונאמר פסוק "את בריתי הפר" ומשמע שהם כאדם הראשון עברו על הברית.

ורב נחמן אמר שאדם הראשון היה כופר בעיקר כי נאמר "והמה כאדם עברו ברית" ונאמר בירמיה "ואמרו על אשר את עזבו ברית ה".

מביאה הגמרא את המשנה באבות שאמר רק אליעזר הווי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס, ואמר ר' יוחנן שמה שאמר ר' אליעזר זה על אפיקורוס עובד כוכבים, אבל אפיקורוס ישראל אין מה להשיבו, כי כיון שהוא יודע כבר את התשובות ולמרות זאת התפקר לא יועיל להשיב לו.

ואמר ר' יוחנן שכל מקום שפקרו המינים וכלומר שמביאים ראייה מהתורה להתפקרותם תשובתם בצידם, שמה שנאמר "נעשה אדם בצלמנו" והם אומרים שהכוונה לב' רשויות, הרי מיד אחר כך נאמר "ויברא אלקים את האדם בצלמו" שהוא לשון של רשות אחת.

ומה שנאמר "הבה נרדה ונבלה שם שפתם", אחר כך נאמר "וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל", ומה שנאמר "כי שם נגלו אליו האלקים", מיד אחר כך נאמר "לקל העונה אותי ביום צרתי", ומה שנאמר "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו" מיד אחר כך נאמר "כה' אלקינו בכל קראנו אליו".

וכשנאמר בשמואל "ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלקים" נאמר אחר כך "לפדות לו לעם".

ומביאה הגמרא את הפסוק בדניאל "עד די כרסון רמיו", שמשמע שיש לקב"ה ב' כורסאות, אף שם נאמר מיד אחר כך "ועתיק יומין יתיב", וכלומר שהקב"ה יושב לבדו.

ושואלת הגמרא מדוע באמת בכל המקומות הללו נאמר גם לשון רבים, ואומרת הגמרא שהביאור הוא כפי שאמר רבי יוחנן שאין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה שנאמר בדניאל "בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין" שאילתא".

ושואלת הגמרא מדוע נאמר בפסוק בדניאל ב' כורסאות, ועונה הגמרא שאחד לו ואחד לדוד וכפי ששינונו בברייתא שלדעת רבי עקיבא אחד לו ואחד לדוד ואמר ר' יוסי לר' עקיבא, עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול, אלא אחד לדין ואחד לצדקה.

ואומרת הגמרא למעשה קיבל רבי עקיבא את דברי ר' יוסי שמצינו ברייתא אחרת שאומרת שלדעת רבי עקיבא אחד לדין ואחד לצדקה ואמר לו ר' אלעזר בן עזריא עקיבא מה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף, כסא לישב עליו ושרפרף להדום רגליו.

ואמר רב נחמן שרק אדם שידע להשיב למינים כרב אידיית ישיב להם, ואם אינו יודע להשיב כמוהו לא ישיב להם. ומביאה הגמרא שהיה מין ששאל את רב אידיית שנאמר בפסוק "ואל משה אמר עלה אל ה'", ומדוע לא נאמר עלה אלי, והשיב לו שמי שאמר לו כך היה מטטרון וכלומר מלאך ששמו כשם רבו, וכפי שנאמר בפסוק "כי שמי בקרבו".

ושאל את רב אידיית אותו המין מדוע לא מתפללים למלאך הזה, והשיב לו שנאמר "אל תמר בו", וכלומר אל תמירני בו, ושאל אם לא מתפללים לו מדוע נאמר עליו בפסוק "לא ישא לפשעכם", והשיב לו שמקובל בידינו שאפילו כשליח לא קיבלו אותם ישראל עליו, שנאמר בפסוק שהתפלל משה לקב"ה "ויאמר אליו אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה".

מביאה הגמרא שהיה מין אחד ששאל את ר' ישמעאל בר' יוסי שנאמר בפסוק "וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה'" ומדוע לא נאמר מאתו, והיה שם כובס שאמר לר' ישמעאל בר' יוסי הניח לי להשיבו, ואמר לו שבפסוק נאמר "ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי, נשי למך האזנה אמרתי", ולפי שאלתך היה צריך לומר נשיי, אלא שפעמים שכך הדרך לומר.

ושאל ר' ישמעאל בר"י את אותו הכובס מנין לך תשובה זו, והשיב שהוא שמע אותה בדרשתו של ר' מאיר, וכפי שאמר ר' יוחנן שכאשר ר' מאיר היה דורש היה דורש שלישי בהלכה, ושליש באגדה ושליש משלים, ואמר ר' יוחנן שהיו לר' מאיר ג' מאות משלות שועלים ואנו אין לנו אלא שלש.